

ПРАВОВЕ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

УДК 343.974:343.6

Азаров Максим Юрійович – старший науковий співробітник Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України

Щодо діяльності організованої злочинності у сфері трансплантації органів або тканин людини

У статті розглянуто деякі питання діяльності організованої злочинності у сфері трансплантації органів або тканин людини з метою їх незаконної торгівлі, а також можливі шляхи вирішення даної проблеми в Україні.

Ключові слова: організована злочинність, трансплантація, торгівля органами, донор, реципієнт.

Постановка проблеми. Трансплантація органів і тканин людини не має на сьогоднішній день альтернативи і є вкрай необхідною для врятування життя та здоров'я. Одночасно, зловживання, які спостерігаються у цій сфері, спричиняють суспільно небезпечні наслідки, що полягають у необґрунтованому вилученні органів і тканин у людини шляхом примушування або обману, торгівлі органами чи тканинами та ін. Це переконливо свідчить про те, що злочини у сфері трансплантації органів або тканин людини мають підвищений ступінь суспільної небезпеки, оскільки посягають на вищі блага людини – життя і здоров'я.

Торгівля людськими органами – незаконний обіг людських органів і тканин, що виник у результаті розвитку трансплантології, створює сьогодні одну з нових форм організованої злочинності. Серед її сучасних проявів

© М. Ю. Азаров, 2013

можна виділити злочинні організації, які займаються порушенням встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини, вилученням у людини шляхом примушування або обману її органів або тканин з метою їх трансплантації або незаконною торгівлею органами або тканинами людини (ч. 5 ст. 143 КК України) [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемним питанням, пов'язаним з незаконною торгівлею органами або тканинами людини, присвячені праці таких вітчизняних і зарубіжних авторів, як В. О. Глушков, С. В. Грінченко, А. В. Іщенко, О. В. Сапронов, Г. В. Чеботарьова, О. А. Кустова, Н. В. Павлова, Т. О. Фабрика, О. С. Якименко та ін.

Проте, ще багато теоретичних і практичних аспектів даної теми залишаються не вивченими. Крім того, сьогодні в нашій державі виникла нагальна потреба в удосконаленні законодавства у сфері трансплантології.

Викладення основного матеріалу. Торгівля донорськими органами та незаконні операції з їх пересадки стали невід'ємною частиною медичної практики в усьому світі. Але, незважаючи на численні свідчення про діяльність злочинних угруповань і окремі кримінальні справи в таких країнах як Індія, Косово, Туреччина, Ізраїль, Південна Африка і США, до цього питання досі ставляться недостатньо серйозно.

Після появи в 1990 році першої доповіді на цю тему в світі відзначається зростання кількості смертей одержувачів донорських органів у результаті невміло проведених операцій, неправильного підбору таких органів і великої кількості смертоносних інфекцій, що передаються через органи донора, включаючи ВІЛ і гепатит С. А живі продавці нирок страждають від післяопераційних інфекцій, від слабкості, депресії. Деякі закінчують життя самогубством, даремно витрачають отримані гроші, у них відмовляє нирка, що залишилась.

У таємному світі сьогоднішньої пересадки органів, поставленої на комерційну основу, багато жадливих історій. Така комерція ведеться в умовах глобальної конкуренції, що охопила близько 50 країн. Всесвітня організація охорони здоров'я вважає, що щороку на чорному ринку робиться 10 000 таких операцій.

Незаконні операції з пересадки донорських органів проводяться в багатьох країнах Азії, Близького Сходу, Східної Європи, в Південній Африці, Центральній Азії, Латинській Америці й США. Цьому сприяють місцеві кримінальні угруповання, але заправляють таким бізнесом глобальні синдикати організованої злочинності, які вкрай небезпечні, мобільні та досить поширені. Їх найважче вистежити і зупинити.

У дану систему входить ціла мережа торговців донорськими органами, що включає мобільних хірургів, посередників, пацієнтів і продавців, які збираються для проведення таємних операцій. Найчастіше такі угоди укладаються під загрозою застосування насильства, яке

насправді застосовується в разі потреби. Багато колишніх донорів самі стають “мисливцями за нирками”, оскільки члени кримінальних угруповань втягують їх у свої мережі незаконної торгівлі донорськими органами [2].

В Україні є ознаки, які вказують на розширення “чорного” ринку органів і тканин людини. Так, недоліки у законодавстві, яким регулюється пересадка органів, і пов’язані з цим комерційні інтереси, корупція й шахрайство створюють підґрунтя для розвитку незаконної торгівлі органами і тканинами людини в нашій державі.

Так, у 2012 р. співробітники Управління СБУ в Чернігівській області викрили протиправну діяльність організованої злочинної групи з числа працівників Чернігівського обласного бюро судово-медичної експертизи (ОБСМЕ) та комунального закладу “Чернігівське обласне патологоанатомічне бюро”, які незаконно вилучали в померлих осіб анатомічні фрагменти, тканини та їх компоненти з метою подальшого продажу.

Злочинці, використовуючи важкий морально-психологічний стан родичів померлих, шляхом обману отримували від них згоду на вилучення органів і частин тіла. Родичам повідомлялося про те, що буде вилучено один-два незначних фрагменти анатомічних матеріалів для використання в наукових цілях або надання медичної допомоги хворим дітям. Натомість, фактично, судмедексперти вилучали до 30 фрагментів.

Для отримання згоди родичів злочинці пропонували їм безоплатне і швидке проведення судово-медичного розтину, одягання трупу та видачу з моргу, хоча, згідно з чинним законодавством, ці послуги мають надаватися безкоштовно.

Щоб приховати реальні обсяги протиправної діяльності, працівники моргів не додавали акти про вилучення анатомічних компонентів і фрагментів у донорів-трупів до медичних документів померлих осіб.

За попередніми даними, лише протягом 2011–2012 років працівниками моргів вилучено тканин опорно-рухового апарату, м’язів та інших тканин у 159 померлих.

Зібраний таким чином анатомічний матеріал постачався спеціалізованому державному підприємству. Отримані від продажу незаконно вилучених анатомічних фрагментів гроші розподілялися між учасниками злочинної групи [3].

На відміну від найпоширеніших видів організованої злочинності, особи, які беруть участь в організованій злочинній діяльності, пов’язаній з трансплантацією органів людини, залучаються з різних професій. Існує тісний зв’язок між корупцією і злочинами в цій сфері тому, що такі злочини є складною злочинною діяльністю, для якої нерідко потрібна співучасть різних осіб, включаючи співробітників правоохоронних ор-

ганів, працівників моргів, медичний персонал, водіїв карет швидкої допомоги, реципієнтів і донорів [4].

О. А. Кустова вважає, що злочини, пов'язані з вилученням органів або тканин людини для трансплантації, вчиняються тільки організованими злочинними групами, до складу яких входять:

а) члени бригад швидкої медичної допомоги, які у разі кримінальної події або нещасного випадку, що пов'язані здебільшого з черепно-мозковою травмою, здійснюють оперативне транспортування донора до ліцензованої медичної установи;

б) анестезіолог-реаніматолог, хірург-трансплантолог та дві операційні сестри, які або не надають реанімаційну допомогу потерпілому, або здійснюють трансплантації органів потерпілого, що перебуває у стані клінічної смерті, на підставі сфабрикованих результатів смерті;

в) судово-медичний експерт, який надає висновок про смерть донора, не згадуючи у ньому про відсутній орган, що трансплантується, у випадку, якщо операція по трансплантації органу виконана в ліцензованій медичній установі, та працівник крематорію, який виконує обов'язки по кремації трупа, у разі, якщо дана операція здійснена у неліцензованій медичній установі;

г) особи, що не входять до числа медичних працівників, та належать до кримінальних структур, що спеціалізуються на вчиненні злочинів, пов'язаних з трансплантацією органів або тканин людини [5].

На думку А. Мусієнко, існують групи чинників, що сприяють вчиненню злочинів у сфері трансплантації органів або тканин людини, які мають достатньо самостійний характер, відрізняються від причин та умов загальних насильницьких злочинів. Головною відмінністю є те, що ці злочини в основному вчиняються у зв'язку із здійсненням медичної практики з приводу трансплантації органів або тканин людини у сфері забезпечення здоров'я населення. Тому головні чинники знаходяться у площині існування недоліків саме у сфері медичного обслуговування населення та визначаються рівнем розвитку трансплантології, формуванням організаційних засад служби трансплантації, удосконаленням матеріально-технічної бази та медикаментозного забезпечення, правового регулювання, забезпечення удосконалення нормативно-правової бази, підготовки професійних кадрів, організації міжнародного співробітництва.

А. Мусієнко виокремлює дві групи детермінант злочинів у сфері трансплантації органів або тканин людини:

1) загальні, до яких віднесено фактори, що однаково впливають на злочинність будь-якого виду (соціально-економічне, політичне становище в державі, високий рівень безробіття, широка поляризація суспільства на бідних і багатих, недостатня якість життєвого рівня, низька

оплата і соціальна допомога, недоліки у роботі суб'єктів профілактики, прогалини у правовому регулюванні тощо);

2) спеціальні – тобто ті, що головним чином зумовлюють існування цього виду злочинів (організація медичного обслуговування населення, роботи медичних установ та якість їх роботи, недостатній контроль за діяльністю медичних установ з боку держави, виктимна поведінка жертви, недоліки правового виховання тощо) [6].

Таким чином, злочини у сфері трансплантації органів або тканин людини детермінуються певними негативними факторами, зокрема: наявністю “тіньових” схем роботи медичних установ, відсутністю всеукраїнського банку органів і тканин, загальнодоступності медичної допомоги, недостатньою кількістю клінік з пересадки органів, недостатнім рівнем розвитку вітчизняних клінік з трансплантації органів, недоліками у діяльності медичних установ, неправильним уявленням у суспільстві про донорство, недостатнім розвитком у суспільстві принципів гуманізму, а також практики добровільних пожертвувань, відсутністю системи заохочення фізичних осіб за добровільне пожертвування органів, існуванням “трансплантаційного туризму” (продаж органів і тканин при виїзді за кордон), наявністю “чорного ринку” людських органів і тканин, корупцією медичних працівників, скрутним матеріальним становищем осіб, які пропонують власні органи на продаж, чутками про викрадання людей з метою продажу їх органів, крадіжками органів хірургами під час планових операцій, відсутністю належної роз'яснювальної роботи медичних установ про правильне донорство (пожертвування органів), недостатнім контролем за діяльністю медичних установ з боку громадських організацій, можливістю заробити на продажі своїх органів, невірою людей у справедливу медичну допомогу, наявністю релігійних заборон, недостатньо суворими санкціями кримінального закону за здійснення незаконної трансплантації органів тощо [6].

Враховуючи викладене, можна стверджувати, що запобіжна діяльність у сфері трансплантації органів або тканин людини має свої особливості, тому повинна бути адекватною до усунення або нейтралізації причин і умов, які обумовлюють учинення злочинів у цій сфері.

До системи заходів запобігання учиненню злочинам у сфері трансплантації органів або тканин людини належать:

а) заходи, спрямовані на усунення чи нейтралізацію причин і умов учинення злочинів у цій сфері;

б) заходи щодо конкретних осіб (реципієнт – донор – лікар, а у деяких випадках і посередник), які: порушують установлений законом порядок трансплантації органів або тканин людини, або незаконним способом вилучають органи чи тканини, або займаються незакон-

ною торгівлею людськими органами, або є учасниками транснаціональних організацій, які займаються такою діяльністю.

З метою запобігання порушень прав та обов'язків суб'єктів у сфері трансплантації вбачається доцільним:

– укладання договорів: перший – між медичним закладом, який здійснює трансплантацію, та реципієнтом; другий – між донором і реципієнтом; третій – між медичним закладом і донором;

– надання можливості бути донором деяким категоріям засуджених, виключно для проведення родинної пересадки, особливо у випадку, коли така особа є єдиним можливим донором;

– запровадження медично-правових стандартів у трансплантології і створення медичного процесуального кодексу, яким би регламентувались у повному обсязі всі аспекти організації та діяльності суб'єктів правовідносин у медичній сфері;

– запровадження так званої карти донора – юридичного документа, яким підтверджується готовність особи стати донором у разі смерті. Характерною особливістю може бути те, що відомості про це не реєструються, та у разі зміни свого рішення особа може просто знищити документ.

Аналіз рекомендацій ООН та інших міжнародних організацій дозволяє обґрунтувати висновок щодо необхідності:

– оновити деякі положення Закону України “Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини” шляхом ухвалення стандартів, якими регулюється трансплантація органів і тканин, відповідно до Керівних принципів, розроблених Всесвітньою організацією охорони здоров'я і Всесвітньою медичною асоціацією, організувати двосторонню і регіональну співпрацю на основі розробки загальних стандартів, керуючись конвенціями і рекомендаціями, прийнятими Радою Європи, а також привести національні закони і стандарти у відповідність з цими загальними принципами;

– створити ефективну інформаційну мережу для розслідування, документування та моніторингу даних про торгівлю органами і тканинами, а також забезпечити двосторонню, регіональну і міжнародну співпрацю між правоохоронними органами, що здійснюють боротьбу з цими злочинами.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. з наступними змінами та доповненнями № 3571-VI (3571-17) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon.rada.gov.ua>

2. Nancy Schepher-Hughes Organ trafficking: a protected crime [Electronic resource] / Nancy Schepher-Hughes // The Conversation. 2013. – 3 Sept. – Mode of access : <https://theconversation.com/organ-trafficking-a-protected-crime-16178>.

Борьба с организованной преступностью и коррупцией (теория и практика)

---

3. В Черниговской области судмедэксперты и патологоанатомы незаконно продавали органы умерших – СБУ / [Электронный ресурс]. – Режим доступа :

<http://interfax.com.ua/news/general/121376.html>.

4. Мусієнко А. Деякі елементи криміналістичної характеристики злочинів у сфері трансплантації органів або тканин людини / А. Мусієнко // Вісник Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Юрид. науки. – 2010. – № 84. – С. 52–54.

5. Кустова О. А. Методика расследования преступлений, связанных с изъятием органов и (или) тканей человека для трансплантации : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / О. А. Кустова ; Акад. упр. МВД России. – М., 2004. – 26 с.

6. Мусієнко А. В. Запобігання злочинам у сфері трансплантації органів та тканин людини : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / А. В. Мусієнко ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2010. – 18 с.

В статье рассмотрены некоторые вопросы деятельности организованной преступности в сфере трансплантации органов или тканей человека для их незаконной торговли, а так же возможные пути решения этой проблемы в Украине.

The article deals with some issues of organized crime activities in the transplantation of organs or human tissues sphere from their illegal trade, and also the possible ways to solve this problem in Ukraine.

Стаття надійшла до редакції журналу 27 вересня 2013 року.